

ANNA STRYCHARZ-BANAŚ

Meertens Instituut, Amsterdam (The Netherlands)

MIRIAM MEYERHOFF

The University of Auckland, Auckland (New Zealand)

ERIK SCHLEEF

The University of Manchester, Manchester (United Kingdom)

SOCJOLINGWISTYKA A IMIGRACJA — ZRÓŻNICOWANIE JĘZYKOWE POLSKICH NASTOLATKÓW W EDYNBURGU¹

Słowa kluczowe: socjolingwistyka, zróżnicowanie językowe, imigracja; nastolatki, (-ing).

STRESZCZENIE

W artykule omawiamy zróżnicowanie w wymowie końcówki (-ing) wśród nastolatków urodzonych w Szkocji oraz imigrantów z Polski mieszkających w Edynburgu. Rozkład wariantów wymowy morfemu pokazuje, że nastolatki polskie do pewnego stopnia przyswoiły sobie zróżnicowanie widoczne w wymowie młodzieży lokalnej. Widzimy zatem, że częstotliwość występowania wariantów *in/ing* może być postrzegana jako odzwierciedlenie wymowy lokalnej, jednak czynniki, które przyczyniają się do wyboru konkretnych wariantów, różnią się znacząco wśród grup.

WSTĘP

Celem niniejszego artykułu jest omówienie badań empirycznych analizujących zróżnicowanie językowe polskich nastolatków mieszkających w Edynburgu (Szkocja). Ponieważ badanie to przeprowadzone zostało używając metod współczesnej socjolingwistyki, istotne jest, aby najpierw pokrótce omówić socjolingwistyczne metody gro-

---

¹ Badania omawiane w niniejszym tekście przeprowadzono dzięki wsparciu finansowemu UK Economic and Social Research Council (ESRC, grant RES-000-22-3244, Miriam Meyerhoff, Erik Schleeff). Kompleksowe wyniki badań zostały przedstawione w artykule "Teenagers' acquisition of variation: a comparison of locally-born and migrant teens' realisation of English (ing) in Edinburgh and London" English World-Wide. Niniejszy artykuł stanowi zmodyfikowaną i rozszerzoną o wstęp oraz wyjaśnienia pewnych terminów wersję fragmentów tego artykułu. Omawia wyniki badań przeprowadzonych tylko w Edynburgu. Autorzy dziękują wydawnictwu John Benjamins za zgodę na przetworzenie fragmentów tego artykułu na potrzeby publikacji w języku polskim.

madzenia i analizy danych, czym zajmiemy się w pierwszej części tego artykułu. W drugiej natomiast części skoncentrujemy się na analizie danych empirycznych znajdujących się w zebranych przez nas korpusie. Dane omawiane w tym artykule są częścią większego projektu, którego celem jest analiza zróżnicowania językowego wśród nastolatków brytyjskich w dwóch miastach, Londynie i Edynburgu, oraz nastolatków polskich w mieszkających w tych miastach (Schleef, Meyerhoff, Clark 2011). W tym tekście skoncentrujemy się na polskich i szkockich nastolatkach mieszkających w Edynburgu, a do wyników badań z Londynu odniesiemy się jedynie w celu ukazania ogólnej częstotliwości występowania wariantów końcówki (-ing). Morfem (-ing) używany jest m.in. do tworzenia form wyrażających czynność ciągłą, imiesłowów, rzeczowników odsłownych itp. i może być realizowana w dwóch formach: jako [ɪŋ] lub [ɪn]². Dodatkowo w przypadku wariantu [ɪŋ] można zaobserwować następujące możliwości wymowy: [ɪŋ], [ɪŋg], [ɪŋk]. Interesuje nas, na ile normy kierujące wymową morfemu (-ing) wśród lokalnej młodzieży znajdują odzwierciedlenie wśród młodzieży napływowej (polskiej). Tak więc grupa nastolatków polskich jest naszym głównym przedmiotem zainteresowania, natomiast nastolatki brytyjskie stanowią niejako grupę kontrolną, a włączenie ich do analizy pozwala nam na poznanie lokalnych norm wymowy.

Podstawowe pytanie badawcze jest następujące: Czy imigranci wraz z nabywaniem zasad gramatycznych danego języka (kompetencji językowej) nabywają także kompetencję komunikacyjną? Czy zróżnicowanie językowe (tutaj na przykładzie wymowy przyrostka -ing) obserwowane wśród lokalnej społeczności można także zaobserwować wśród zamieszkujących w danym miejscu imigrantów? Jeżeli tak, to w jakim stopniu? Jeżeli nie, to gdzie należy upatrywać różnic i jakie możemy proponować ewentualne wyjaśnienia?

Analiza odnosi się do podstawowych koncepcji w nurcie socjolingwistyki, takich jak zróżnicowanie językowe, społeczność językowa, pozajęzykowe i wewnątrzjęzykowe czynniki wpływające na zróżnicowanie języka. Badaliśmy grupę nastolatków na emigracji, koncentrując się na tym, w jakim stopniu przejmują oni modele zróżnicowania językowego używane przez lokalnych użytkowników języka. Hipotezy (za: Mougeon, Rehner, Nadasdi 2004), które postawiliśmy są następujące:

1. U nastolatków polskich zaobserwować możemy taką samą dystrybucję wariantów (-ing) jak u ich lokalnych rówieśników.

2. U nastolatków polskich zaobserwować można zróżnicowanie w wymowie (-ing), które odzwierciedla te same ogólne zasady co wymowa lokalna, ale waga statystyczna poszczególnych cech jest inna niż w społeczności lokalnej.

3. Nastolatki polskie radykalnie reinterpretują zasady zróżnicowania językowego obserwowane wśród społeczności lokalnej.

4. Nastolatki polskie całkowicie eliminują zróżnicowanie w wymowie (-ing) i można zaobserwować u nich kategorię użycie jednego lub drugiego wariantu.

Wyniki badania pokazują kombinację 1–3.

² Zapis stosowany w tym artykule jest następujący: w nawiasach okrągłych umieszczamy zmienną (x), podczas gdy w nawiasach kwadratowych jej realizację np. [z] i [y], posługując się zapisem powszechnie stosowanym w analizach socjolingwistycznych.

SOCJOLINGWISTYKA JAKO BADANIE ZRÓŻNICOWANIA JĘZYKOWEGO

Zainteresowanie zmiennością i różnicowaniem języka nie jest bynajmniej czymś nowym i sięga zapewne tak daleko w przeszłość jak zainteresowanie samym językiem. Wzmianki o niejednorodnym ukształtowaniu języka odnaleźć możemy już w pismach Paniniego (por. Kiparsky, Joshi 1979; Chambers 2002). Jednak pytania, które obecnie uważamy za kluczowe w dociekaniach socjolingwistycznych, zepchnięte zostały niejako na margines naukowego zainteresowania i dopiero stosunkowo niedawno pojawiły się na nowo w nurcie badań językoznawczych.

Dwa podstawowe założenia, które formułują Weinreich, Labov i Herzog (1968) odnośnie do natury języka, to jego „wrodzone zróżnicowanie” (*inherent variability*) i „uporządkowana niejednorodność” (*orderly heterogeneity*). Ten tok myślenia cechuje zatem przekonanie, że różnorodność jest cechą immanentną dla każdego języka naturalnego, ale także, iż ta różnorodność jest uporządkowana, a więc można ją poddać systematycznym badaniom. Traktując zatem językoznawstwo jako „poważną dyscyplinę naukową”, powracają oni do myśli widocznej już za czasów Paniniego, a mianowicie tej, że nie można zaprzeczyć zróżnicowaniu wewnętrznemu języka jako systemu komunikacji, którym posługuje się człowiek.

DLACZEGO IMIGRANCI? DLACZEGO NASTOLATKI?

W ciągu ostatniej dekady byliśmy świadkami wielu zmian w Wielkiej Brytanii, tak na rynku pracy, jak i w strukturze demograficznej. W połowie lat 90. XX wieku liczba obcokrajowców na Wyspach Brytyjskich była względnie stała i szacuje się, że nie przekraczała dwóch milionów. Wraz z przyłączeniem do Unii Europejskiej nowych krajów członkowskich sytuacja ta uległa diametralnej zmianie. Jedynymi krajami, które udostępniły obywatelom nowych krajów członkowskich praktycznie nieograniczony dostęp do rynku pracy, były Wielka Brytania, Irlandia i Szwecja. Ta sytuacja uruchomiła „największą jednolitą falę migracji w historii Wysp Brytyjskich” (Salt, Millar 2006: 335, tłum. A.S.-B.). Migracja poakcesyjna stanowi także wielką zmianę w dynamice migracji zarobkowych z Polski. Mimo że od końca lat 90. obserwuje się stały wzrost w migracji zarobkowej Polaków po 1 maja 2004 r. widać wyraźną zmianę w natężeniu migracji zarobkowej na Zachód, w tym szczególnie do Wielkiej Brytanii i Irlandii (Grabowska-Lusińska, Okólski 2008: 33). W 2005 roku na Wyspach Brytyjskich Polacy stanowili 61,5% pracowników z nowych państw członkowskich UE.

Imigranci polscy na Wyspach Brytyjskich to w większości dorośli przybyli w poszukiwaniu pracy. Jednak duża część z nich przyjeżdża z rodzinami lub planuje sprowadzić z Polski swoje rodziny. Badania uwzględniające dzieci imigrantów są nieliczne — dzieci te istnieją niejako w „badawczej próżni” (Ackers, Stalford 2004: 1). Jednak z perspektywy socjolingwistycznej ta właśnie grupa użytkowników języka jest interesująca z przynajmniej dwóch powodów: (1) badania wykazały, że czas dorastania to

okres, w którym tak językowe, jak i kulturowe zachowania odgrywają główną rolę w wyznaczaniu, poszerzaniu i kontestowaniu społecznych norm języka (zob. Eckert 2000; Mendoza-Denton 2008; Bucholtz 2010); (2) ci właśnie użytkownicy języka obcują intensywnie z lokalną społecznością szkolną. Wyłania się więc pytanie: na ile przejmują oni normy lokalne dotyczące zróżnicowania językowego i jakie czynniki mają wpływ na adaptację (lub odrzucenie) tych norm?

JAK BADAĆ ZRÓŻNICOWANIE?

Badając zróżnicowanie językowe zakładamy, że istnieją co najmniej dwa warianty każdej formy językowej, które mogą być wymiennie stosowane, a których użycie nie jest określone zasadami gramatycznymi. Aby uściślić terminologię, którą będziemy się dalej posługiwać, wyjaśnijmy tutaj, że cecha językowa, która stanowi przedmiot zainteresowania socjolingwistyki, a którą można na kilka sposobów zrealizować, to *zmienna*, sposoby jej realizacji to *warianty*. Biorąc za przykład angielski morfem (-ing), to morfem ten będzie uważany za zmienną, natomiast jego dwa warianty to wymowa [in] i [ɪŋ]. Tak więc badając zróżnicowanie językowe, musimy zacząć od znalezienia zmiennej — od zauważenia, że można w danym języku powiedzieć coś na dwa (lub więcej) sposobów (Labov 1972), a następnie zając się tymi cechami, tak wewnątrz- jak i poza-językowymi, które warunkują wybór jednego lub drugiego wariantu.

W przypadku (-ing) wiemy, że ten morfem może być realizowany wymiennie jako [ɪŋ] lub [in]³ w sylabach końcowych nieakcentowanych. Z wieloletnich badań wynika, że oba warianty są obecne w większości odmian języka angielskiego, a także, iż obie formy są stabilne, tzn. nie zaobserwowano zmiany historycznej, gdzie jeden z wariantów miałby wypierać drugi (Hazen 2006). Aby zatem zbadać, co powoduje wybór jednego lub drugiego wariantu w wymowie, musimy określić kontekst, w którym owe formy mogą wystąpić, a następnie poddać go badaniom statystycznym, aby móc omawiać nasze wyniki w formie falsyfikowalnych hipotez.

KONTEKST GRAMATYCZNY

Na początku musimy skoncentrować się na wszystkich kontekstach, w których możliwy jest wybór jednego z dwóch wariantów. Jeżeli zakładamy, że dwa (lub więcej) warianty mogą być wymiennie stosowane, i jeżeli nie są one w dystrybucji uzupełniającej (a więc nie są alomorfami, alofonami itd.), musimy określić najszerszy możliwy kontekst gramatyczny dla badania tych wariantów i ich występowania. Interesuje nas bo-

³ W korpusie pojawia się również wariant [ɪŋk], jest on jednak wyłączony z niniejszego artykułu. Ponieważ [ɪŋk] występuje w mowie, tak wśród młodzieży polskiej, jak i wśród młodzieży lokalnej, na chwilę obecną nie jesteśmy w stanie stwierdzić, czy wariant ten można motywować kontaminacją języka polskiego czy na jego występowanie i rozkład mają wpływ inne czynniki. Wariant [ɪnk] omówiony zostanie w osobnej publikacji.

wiem nie tylko, kiedy dany wariant się pojawił, ale także, kiedy *mógł* się pojawić, a nie wystąpił. Tak więc w przypadku zmiennej (-ing) musimy określić kontekst, w którym *możliwa jest* jedna lub druga realizacja, tzn. [iŋ] lub [in]. Dla tej konkretnej zmiennej językoznawcy określili następujący kontekst gramatyczny: są to wszystkie końcówki (-ing) w pozycji finalnej nieakcentowanej, w wyrazach wielosylabowych. Nie włączamy zatem do zbioru słów jednosylabowych, takich jak np. *king* ‘król’, ponieważ po pierwsze (-ing) znajduje się w sylabie akcentowanej, a więc wymiana [iŋ/in] nie jest możliwa z fonologicznego punktu widzenia, a po wtóre wyrazy jednosylabowe w większości przypadków mają swoje odpowiedniki kończące się na [in] (tutaj: *king* — *kin*) i realizacja (-ing) jako [in] prowadziłyby do niejasności.

Określiwszy kontekst gramatyczny przejdźmy teraz do opisu zmiennych niezależnych — a więc tych cech, które mogą mieć wpływ na to, czy (-ing) pojawi się w jednej czy w drugiej postaci.

CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA REALIZACJĘ (-ING): ZMIENNE NIEZALEŻNE

Gramatycznie poprawne użycie języka nie mówi nam nic odnośnie do użycia danego wariantu — [in] lub [iŋ]. Czy można więc odnaleźć jakieś regularności w wymiennej realizacji [iŋ/in]? Czy możemy zastanawiać się nad konsekwencjami językowymi czy społecznymi takich wyborów? I wreszcie, czy reguły rządzące wymową (-ing) w społeczności edynburskich nastolatków zaadaptowane zostały przez mieszkającą tam młodzież polską?

Wcześniejsze nurty językoznawstwa uznawały takie zróżnicowanie za ‘wolne’, tzn. niepodlegające żadnym regułom — a więc uznawały wybór pomiędzy dwiema dostępnymi formami za dowolny, zapewne przypadkowy, wybór każdego indywidualnego użytkownika języka — socjolingwistyka zakłada, że taka wymienna realizacja jest integralna dla każdego języka. Oznacza to, że istnieją reguły, które określają to zróżnicowanie, ale nie są one kategoryczne.

Wracając zatem do zmiennej (-ing), z badań wynika, że zróżnicowanie wymowy tej końcówki podlega pewnym regułom. Przyjrzyjmy się najpierw uwarunkowaniom wewnątrzjęzykowym. Wariant [in] jest najbardziej prawdopodobny w formach ciągłych i imiesłowach, mniej w przymiotnikach, a najmniej w rzeczownikach (Labov 2001). Houston (1985) zauważa uwarunkowania natury fonologicznej w wymowie brytyjskiej: (-ing) podlega tam dwóm procesom: asymilacji wstecznej (regresywnej) i dysymilacji postępowej (progresywnej). Asymilacja wsteczna w tym przypadku oznacza, że jeżeli po (-ing) następuje głoska tylnopodniebienna, preferowany jest wariant [iŋ], np. *peeling carrots*, jeżeli natomiast po (-ing) występuje głoska przedniojęzykowo-dziąsłowa, preferowany jest wariant [in], np. *watching news*. Dysymilacja postępową oznacza natomiast, że gdy spółgłoska bezpośrednio poprzedzająca (-ing) jest głoską tylnopodniebienną, mniejsze jest prawdopodobieństwo wystąpienia tylnopodniebiennego wariantu [iŋ], np. *speaking up*, jeżeli natomiast spółgłoska bezpośrednio poprzedzająca (-ing) jest

głoską przedniojęzykowo-dziąsłową, istnieje mniejsze prawdopodobieństwo realizacji (-ing) jako [in], np. w wyrazie *sending*⁴. Abramowicz (2007) zauważa działanie jeszcze jednego istotnego procesu: torowania. Efekt torowania polega na tym, że bodziec występujący wcześniej wpływa na łatwość i sposób rozpoznawania oraz przetwarzania kolejnych bodźców (zob. Meyer, Schvaneveldt 1971). W przypadku omawianych tutaj wariantów językowych oznacza to zatem, że wybór jednego z wariantów ma wpływ na to, jak wymówione zostanie kolejne (-ing). I tak na przykład w zdaniu *I like walking and sometimes running*, jeżeli w wyrazie *walking* wystąpił wariant [in], prawdopodobieństwo wystąpienia [in] w wyrazie *running* zwiększa się (i odwrotnie). Torowanie jest czynnikiem, który często omawiany był w badaniach w warunkach eksperymentalnych, jak i w badaniach socjolingwistycznych. Praca Weinera i Labova (1983) nad konstrukcjami biernymi w języku angielskim to jedne z pierwszych socjolingwistycznie zorientowanych badań, które wskazują na istotną rolę torowania w spontanicznej mowie.

Jeśli natomiast chodzi o uwarunkowania społeczne, zauważono pozytywną korelację wariantu [in] z nieformalnym stylem i niższym statusem społeczno-ekonomicznym (Fischer 1958; Labov 1972). Dodatkowo badania wskazują na większe prawdopodobieństwo wystąpienia wariantu [in] wśród mężczyzn (Anshen 1969). Wiele z tych uwarunkowań powtarza się w badaniach nad różnymi społecznościami (Hazen 2006).

Widzimy więc, że w badaniu statystycznym dostrzec możemy pewne uwarunkowania wspólne dla danej społeczności językowej. Przyjrzyjmy się zatem konkretnym zmiennym, które wyróżniliśmy w badaniu (-ing) wśród nastolatków polskich i brytyjskich.

Zmienne niezależne wewnątrzjęzykowe

Opierając się na poprzednich badaniach w określaniu językowych cech, które potencjalnie mogą mieć wpływ na realizację (-ing), uwzględniliśmy następujące czynniki:

- kontekst fonologiczny poprzedzający (-ing): głoska tylnopodniebienna, apikalna, inna;
- kontekst fonologiczny następujący po (-ing): głoska tylnopodniebienna, apikalna, inna samogłoska lub spółgłoska, pauza;
- kategoria gramatyczna: rzeczownik — nazwa własna (*Flemming*) i pospolita (*ceiling*), zaimek (*I don't know anything about it*), przymiotnik (*amazing*), rzeczownik odczasownikowy (*I like listening to music*), czasownik (*she was looking at me*), przyimek (*during*), oraz znacznik dyskursu;
- liczba sylab w danym wyrazie: 2, 3, 4;
- realizacja poprzedniej zmiennej (-ing): [in] lub [iŋ];
- poprzedzająca (-ing) głoska nosowa w wyrazie: nosowa tylnopodniebienna (*singing*), nosowa przedniojęzykowo-dziąsłowa (*sounding*), brak.

Zmienne niezależne pozajęzykowe:

- styl, rozumiany jako 'czytanie' lub 'mówienie';
- płeć;

⁴ Te uwarunkowania fonologiczne nie zostały zaobserwowane w Stanach Zjednoczonych (Labov 2001: 420).

- nastawienie do akcentu lokalnego (tu: edynburskiego): miara ciągła otrzymana z testów percepcyjnych;
- nastawienie do akcentu supralokalnego (standardowego akcentu szkockiego — *Standard Scottish English*): miara ciągła otrzymana z testów percepcyjnych.

Zmienne specyficzne dla korpusu polskiego:

- nastawienie do życia w Edynburgu: raczej pozytywne, neutralne, raczej negatywne;
- grono znajomych: mieszane, raczej polskojęzyczne, raczej anglojęzyczne;
- zdolność porozumiewania się w języku angielskim oparta na samoocenie: „Znam angielski trochę”, „Mój angielski jest dobry”, „Mój angielski jest bardzo dobry”;
- czas spędzony na nauce angielskiego: miara ciągła (w miesiącach);
- czas spędzony w Wielkiej Brytanii;
- wiek przyjazdu do Wielkiej Brytanii: miara ciągła (w miesiącach).

Grono znajomych może mieć znaczenie o tyle, że ci użytkownicy języka, którzy przebywają przeważnie w towarzystwie polskich rówieśników, mogą mieć mniejsze szanse na odzwierciedlenie lokalnego zróżnicowania językowego. Biorąc pod uwagę wcześniejsze badania, do analizy włączony został także wiek, w jakim uczestnicy przyjechali do Wielkiej Brytanii (por. Oyama 1975; Seliger, Krashen, Ladefoged 1975). Zakładaliśmy, że człowiek, który przyjechał do Szkocji w młodszym wieku, ma większe szanse na późniejszą wymowę według norm lokalnych.

ZAWĘŻENIE KONTEKSTU

Kontekst gramatyczny brany pod uwagę do analizy to wszystkie nieakcentowane końcówki (-*ing*) w wyrazach wielosylabowych. Podczas wstępnej analizy danych zawęziliśmy kontekst, aby skoncentrować się jedynie na tych, które można jasno analizować jako jeden z wariantów (-*ing*), tj. tylko te, które zostały uznane przez badaczy jako jeden z dwóch wariantów: [iŋ] lub [in]. Nie braliśmy zatem pod uwagę trzeciego wariantu zaobserwowanego w korpusie, a mianowicie [iŋk], a także tych kontekstów, które nie mogły zostać jednoznacznie przyporządkowane, np. form zredukowanych fonetycznie (*gonna* w miejsce *going to*). Dodatkowo wykluczono pierwsze użycie końcówki (-*ing*) przez każdego uczestnika oraz te konteksty, które poprzedzone były wariantem [iŋk], gdyż niemożliwe było określenie dla tych kontekstów poprzedzającej je formy [iŋ/in].

Końcowej analizie poddano 1833 wypowiedzi zawierające (-*ing*) w korpusie polskich i brytyjskich nastolatków z Edynburga.

METODY BADAWCZE

Próba w nagraniach edynburskich to 16 nastolatków polskiego pochodzenia (8 chłopców, 8 dziewcząt) i 21 nastolatków urodzonych w Edynburgu. Średnia wieku polskich nastolatków to 14 lat. Okres zamieszkania w Wielkiej Brytanii wahał się wśród mło-

dzieży polskiej od 7 miesięcy do pięciu lat (średnia to 2,5 roku). Nagrania przeprowadzone zostały przez badaczkę pochodzącą ze Szkocji, a każdy z uczniów uczestniczył w nagraniu z wybranym przez siebie kolegą lub koleżanką, co pozwoliło uzyskać możliwie nieformalną atmosferę (Milroy, Gordon 2003: 66).

Każde nagranie składa się z trzech odrębnych części. Pierwsza to część czytana, składająca się z 17 zdań odczytanych przez każdego z uczestników badania. Druga — część mówiona — to wywiad skoncentrowany na tematach takich, jak szkoła, przyjaciele, wolny czas, oraz tzw. luźna rozmowa na dowolne tematy. Część trzecia to badanie postrzegania różnych odmian języka angielskiego przez uczestników (por. Ladegaard 1998). Nasza analiza opiera się na danych produkcyjnych, tak więc jej podstawę stanowią dwie pierwsze części nagrania — mówienie i czytanie. Analizę danych percepcyjnych można znaleźć m.in. w: Clark, SchleeF 2010.

Podział nagrań na odrębne części czytaną i mówioną oraz podział części mówionej na „tematyczną” i „luźną” oparty jest na wypracowanym modelu nagrania wykorzystywanym w socjolingwistyce (Labov 1966, 1972). Odrębne części pozwoliły na ustalenie różnicy pomiędzy stylem bardziej formalnym (czytanym) a mniej formalnym (mówionym), gdzie styl rozumiany jest jako uwagi przykładanej do wymowy (Labov 1972). Pomimo wielu kontrowersji wokół takiej definicji stylu autorzy zdecydowali się na tę kategoryzację ze względu na krótki czas udostępniony na nagrania — nie było możliwości nagrań długotrwałych, które pozwoliłyby na obserwację uczestników np. w różnych sytuacjach czy w rozmowach z różnymi odbiorcami.

WYNIKI

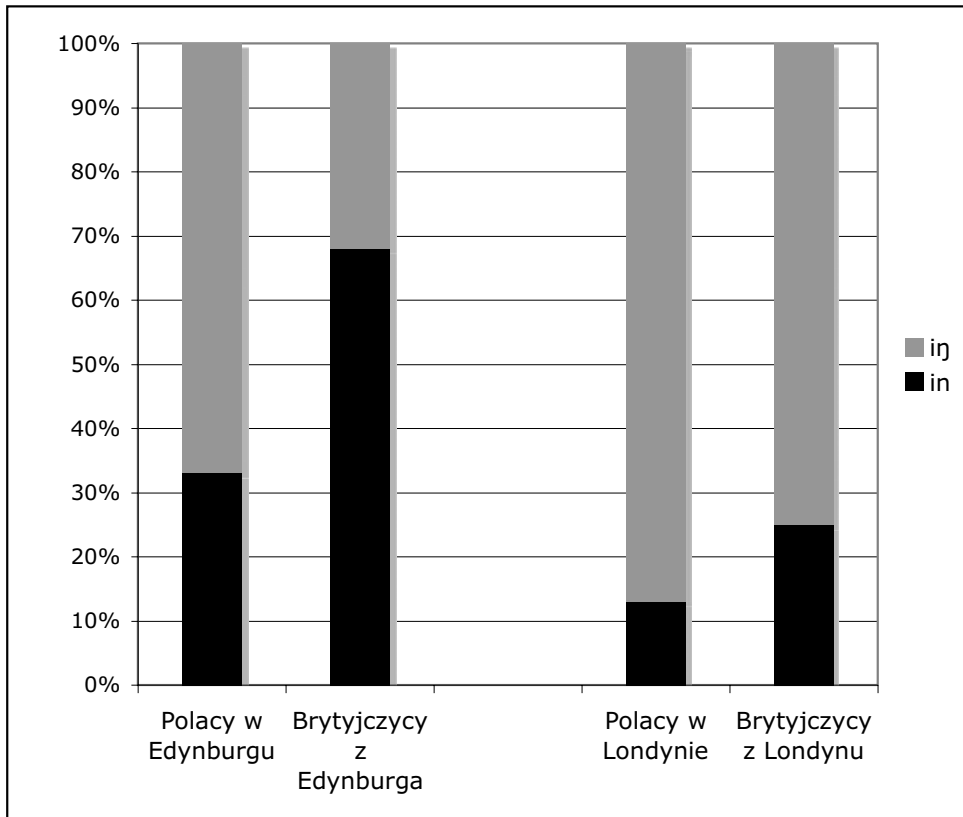
Na początek omówimy częstotliwość występowania wszystkich wariantów (-ing) w korpusie, a następnie przejdziemy do omówienia analizy korpusu edynburskiego przy użyciu regresji wielorakiej.

Częstotliwość występowania wariantów (-ing)

Dane przedstawione na wykresie 1. pokazują częstotliwość występowania dwóch omawianych przez nas wariantów (-ing) w czterech grupach analizowanych w oryginalnym badaniu (SchleeF, Meyerhoff, Clark 2011): młodzieży brytyjskiej w Londynie i Edynburgu oraz młodzieży polskiej mieszkającej w tych miastach. Zdecydowaliśmy się zaprezentować dystrybucję we wszystkich czterech grupach dla lepszego zobrazowania ogólnych tendencji.

Widzimy, że wśród nastolatków edynburskich częstotliwość występowania [in] jest znacznie wyższa niż wśród ich londyńskich rówieśników. Taka sama tendencja widoczna jest wśród polskich nastolatków. Polacy mieszkający w Edynburgu częściej używają wariantu [in] niż Polacy mieszkający w Londynie, a zatem na poziomie częstotliwości wyboru danego wariantu Polacy do pewnego stopnia odzwierciedlają zachowanie językowe społeczności lokalnej.

Wykres 1. Częstotliwość występowania [in] i [ij] u czterech grup nastolatków.

Następne pytanie, którym zajmiemy się przy analizie danych brzmi zatem: czy istotne podobieństwa dostrzeżemy nie tylko na poziomie częstotliwości występowania form, ale także czynników wpływających na zróżnicowanie? Skoncentrujemy się na wynikach z Edynburga (wyniki obu grup — zob. Schleef, Meyerhoff, Clark 2011). W tym celu posłużymy się analizą regresji wielorakiej przy użyciu programu Rbrul (Johnson 2009).

Analiza wpływu zmiennych niezależnych — podobieństwa i różnice

W niniejszej części analizy zajmiemy się wynikami analizy statystycznej wpływu zmiennych niezależnych na zmienną zależną, czyli (*-ing*). Zacniemy od omówienia tych czynników, mających wpływ na realizację zmiennej (*-ing*), które okazały się takie same u nastolatków szkockich i polskich. Następnie przejdziemy do różnic, które wykazała nasza analiza, a na koniec powrócimy do stawianych w pierwszej części niniejszego artykułu pytań i hipotez.

Podobieństwa

W tej części omówimy, w jakim stopniu imigranci polscy odtwarzają zasady zróżnicowania językowego obserwowane wśród lokalnej populacji. Wykażemy, że w niektórych wypadkach lokalne normy zróżnicowania odtwarzane są przez polskich imigrantów, a w niektórych znaczenia nabierają czynniki, których wpływ nie jest obserwowany wśród lokalnej populacji.

Z dziesięciu zmiennych niezależnych wziętych pod uwagę jedynym czynnikiem statystycznie istotnym, który okazał się wspólny dla populacji lokalnej i społeczności imigrantów, jest torowanie. Jeżeli ostatnie (-ing) wystąpiło u danego rozmówcy jako [in], zwiększa się prawdopodobieństwo, że kolejna końcówka (-ing) wystąpi w takiej samej formie. To samo możemy powiedzieć o [in].

Torowanie jest więc jedyną zmienną niezależną, która popiera hipotezę pierwszą postawioną na początku niniejszego artykułu.

Znacznie bardziej rozpowszechniona wydaje się swego rodzaju reinterpretacja zasad zróżnicowania (-ing) wśród populacji napływowej. Znajdujemy tu dwa schematy: (1) w analizie mowy polskich imigrantów te same grupy czynników są statystycznie istotne, ale kolejność czynników wewnątrz grupy lub ich wpływ są inne niż u populacji lokalnej, oraz (2) wśród polskiej populacji statystycznie istotne są zmienne niezależne, które nie odgrywają roli w kształtowaniu zróżnicowanej wymowy wśród populacji lokalnej. Widać więc tutaj potwierdzenie hipotez 2 i 3.

Te same czynniki, różny wpływ

Na początku zajmiemy się analizą zmiennych niezależnych, które są statystycznie istotne w obu populacjach, ale bliższa analiza statystyczna wykazuje pewne różnice.

Oznacza to, że mimo, iż ogólnie dany czynnik (np. część mowy) wybrany został w analizie regresji jako statystycznie istotny w obu populacjach, kolejność i wpływ czynników wewnątrz tej grupy (czyli czasowników, rzeczowników itp.) okazała się inna w populacji napływowej niż w populacji lokalnej. Oznaczać to może zatem, że ogólnie polscy imigranci przyswoili daną regułę, ale jej szczegółowe zastosowanie nie jest odzwierciedleniem tego, które znajdujemy u lokalnych nastolatków.

Jak widzimy w tabeli 1, kategoria gramatyczna i liczba sylab zostały wybrane jako grupy czynników statystycznie istotnych dla obu populacji (szkockiej i polskiej). Jednak wewnętrzna kolejność i waga poszczególnych czynników nie pokrywają się w tych dwóch grupach. Istotne jest tu zwrócenie uwagi na wagę parametru — te czynniki, dla których waga parametru jest powyżej 0.5, częściej realizowane są w wariacie [in], natomiast te, których waga parametru jest poniżej 0.5, częściej realizowane będą w wariacie [in]. A zatem na przykład dla nastolatków urodzonych w Edynburgu (-ing) w wyrazach trzysylabowych częściej będzie realizowane w postaci [in], co możemy odczytać z wagi parametru 0.657.

Zajmijmy się najpierw liczbą sylab. W populacji lokalnej zauważyć możemy pozytywną korelację wyrazów dwu- i czterosylabowych z wariantem [in], podczas gdy

w populacji polskich nastolatków te same grupy wyrazów (dwu- i czterosylabowe) pozytywnie korelują z wariantem [iŋ]. Houston (1985) sugeruje, że zależność wyboru wariantu od długości słowa wiąże się z akcentem. W wyrazach dwu- i czterosylabowych (-ing) występuje w sylabie nieakcentowanej. Większość słów trzysylabowych w jej badaniach stanowiły jednak złożenia *-thing*, takie jak *anything*, *everything*, w których na (-ing) pada tak zwany akcent wtórny. Houston argumentuje zatem, że w wymowie amerykańskiej wyrazy trzysylabowe korelują pozytywnie z wymową [iŋ] ze względu na obecny tam akcent wtórny.

Nie możemy odnieść tej analizy bezpośrednio do danych z korpusu edynburskiego. Przede wszystkim złożenia z *-thing* stanowią jedynie 20% wszystkich trzysylabowych wyrazów w naszym korpusie. Bardziej adekwatnym wyjaśnieniem w wypadku złożzeń z *-thing* jest odniesienie się do ich funkcji w dyskursie.

Najczęściej powtarzającą się grupą czynników wewnątrzjęzykowych mających wpływ na realizację (-ing) jest część mowy. Labov (1966) pokazuje, że rzeczowniki pozytywnie korelują z realizacją (-ing) jako [iŋ], czasowniki z realizacją [in], natomiast gerundia, czyli rzeczowniki odsłowne, plasują się pomiędzy tymi dwoma ekstremami. Nieco inaczej sytuacja wygląda w naszych danych w korpusie edynburskim. Nie zauważamy tutaj bowiem w realizacji (-ing) dowodu na istnienie kontinuum, na którego skrajnych końcach znajdują się rzeczowniki i czasowniki (por. Labov 1966). Efekt kategorii gramatycznej przejawia się natomiast bardzo wyraźnie właśnie dla złożzeń z *-thing*, jeżeli skoncentrujemy się na ich funkcji w dyskursie. A więc tam, gdzie złożenie z *-thing* funkcjonuje jako zaimek rzeczowny (np. *I don't know **anything** about it*), bardziej prawdopodobne jest wystąpienie wariantu [iŋ], natomiast tam, gdzie złożenie z *-thing* funkcjonuje w dyskursie jako znacznik dyskursu (np. *I don't know about it, or **anything***), bardziej prawdopodobny jest wariant [in]. Wcześniejsze badania nie dokumentują takiego fenomenu. Naszym zdaniem istnieją dwie możliwe przyczyny. Po pierwsze, często złożenia z *-thing* wykluczane są z analiz zróżnicowania (-ing) w mowie. Istnieje też możliwość, że jest to zasada lokalna, typowa dla Edynburga, której nie odnajdujemy w innych odmianach języka angielskiego.

Polskie nastolatki mieszkające w Edynburgu do pewnego stopnia wykazują wrażliwość na tę grupę czynników — u nich także w wypadku złożzeń z *-thing* większe jest prawdopodobieństwo wystąpienia wariantu [iŋ] w zaimkach rzeczownych, a wariantu [in] w znacznikach dyskursu. Zauważamy jednak jeszcze jedną interesującą zależność, która nie występuje wśród lokalnych nastolatków, a mianowicie polskie nastolatki, zgodnie z proponowanym przez Labova kontinuum, traktują zaimki rzeczowne tak jak rzeczowniki (tj. korelacja pomiędzy realizacją (-ing) a zaimkami rzeczownymi jest taka jak pomiędzy realizacją (-ing) a rzeczownikami). Czasowniki natomiast traktowane są odmiennie od rzeczowników. Widać więc u nich wrażliwość na normy ponadlokalne, które nie są widoczne wśród lokalnej populacji.

Jeśli chodzi nadal o kwestie wewnątrzjęzykowe, to wśród polskich nastolatków odnajdujemy ciekawą zależność fonetyczną. Następujący po (-ing) segment ma wyraźny wpływ na wybór wariantu. Taki proces udokumentowany już został w badaniach

Nastolatki urodzone w Edynburgu				Nastolatki urodzone w Polsce					
	logit	N	%	waga parametru		logit	N	%	waga parametru
KATEGORIA GRAMATYCZNA									
Zaimek	2.11	91	0.224	0.921	Rzeczownik/ Zaimek	1.037	110	0.582	0.675
Przymiotnik	0.457	49	0.122	0.69	Przymiotnik	0.773	11	0.545	0.545
Gerundium	0.267	173	0.098	0.648	Rzeczownik własny	0.602	32	0.531	0.531
Rzeczownik własny	-0.229	86	0.651	0.528	Przyimek	0.533	8	0.5	0.556
Przyimek	-0.356	23	0.609	0.497	Czasownik	0.327	238	0.508	0.505
Rzeczownik	-0.567	207	0.527	0.444	Gerundium	-0.442	35	0.343	0.321
Czasownik	-0.774	684	0.301	0.394	Znacznik dyskursu	-2.83	24	0.167	0.042
Znacznik dyskursu	-0.908	62	0.032	0.362					
Zakres	56				Zakres	63			
LICZBA SYLAB									
3 sylaby	0.493	250	0.38	0.657	4 sylaby	1.544	13	0.769	0.885
4 sylaby	-0.19	30	0.467	0.492	2 sylaby	-0.464	380	0.492	0.508
2 sylaby	-0.304	1095	0.295	0.463	3 sylaby	-1.08	65	0.477	0.358
Zakres	19				Zakres	52			

Tabela 1. Porównanie czynników, których wpływ jest statystycznie istotny na wymowę (-ing) w obu grupach.
Za: Schleef, Meyerhoff, Clark 2011, za zgodą John Benjamins.

Houston (1985) w formie asymilacji wstecznej. Jednak wśród polskiej populacji w Edynburgu proces ten jest odwrotny — a mianowicie jeżeli po (*-ing*) następuje spółgłoska apikalna (t, d, l, n), poprzedzającą tę spółgłoskę (*-ing*) realizowane jest nie w formie wariantu apikalnego, a raczej tylnopodniebiennego. Widzimy tutaj więc niezobserwowany wcześniej rodzaj dysymilacji w miejscu, gdzie u niektórych populacji (ale nie u populacji lokalnej badanej przez nas) obserwowana była raczej asymilacja.

Dwie grupy czynników pojawiające się wśród populacji szkockiej, a niewystępujące u polskich nastolatków (niemające statystycznie istotnego wpływu na wybór wariantu), to: styl — przy czytaniu większe jest prawdopodobieństwo wystąpienia wariantu [iŋ], oraz nastawienie do lokalnego akcentu — pozytywne postrzeganie lokalnej wymowy sprawia, że większe jest prawdopodobieństwo wyboru wariantu [iŋ].

Czynnik badany w populacji polskiej, tj. grono znajomych, okazał się, zgodnie z naszymi oczekiwaniami, statystycznie istotny. Te polskie nastolatki, których znajomi zakwalifikowani zostali jako w większości Szkoci lub grupa mieszana (Szkoci i Polacy), w znacznie wyższym stopniu używają apikalnego wariantu [iŋ]. Nie jesteśmy w stanie *a priori* stwierdzić, czy taki wynik to efekt tego, że ta grupa częściej słyszy wariant [iŋ], czy może raczej efekt nastawienia do lokalnej społeczności, a co za tym idzie — lokalnych wariantów wymowy. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że jest to wynik kombinacji kilku (m.in. dwóch wyżej wymienionych) czynników. Co ciekawe, czynniki takie jak samoocena zdolności porozumiewania się w języku angielskim, czas spędzony na nauce angielskiego czy wiek przyjazdu do Edynburga nie mają (statystycznie) wpływu na realizację (*-ing*).

PODSUMOWANIE WYNIKÓW

W tabeli 2. zamieściliśmy podsumowanie wyników, z uwzględnieniem grup czynników, które mają istotny wpływ na realizację morfemu (*-ing*) w danej populacji. Zaznaczyliśmy również, które z tych grup czynników niezależnych są przez polskich nastolatków replikowane (a więc zgodne z tymi obserwowanymi u populacji lokalnej), a w których widzimy różnice. Widzimy zatem częściowe poparcie dla trzech hipotez postawionych przez nas na początku niniejszego artykułu, a mianowicie dla hipotez 2, 3 i 4.

Nastolatki urodzone w Edynburgu	Nastolatki urodzone w Polsce
Styl	Kategoria gramatyczna *
Kategoria gramatyczna *	Siatka znajomych
Torowanie **	Liczba sylab *
Liczba sylab *	Segment następujący
Pozytywne nastawienie do lokalnego akcentu	Torowanie **

Tabela 2. Porównanie czynników statystycznie istotnych w obu populacjach.

** kategoria powtórzona w takiej samej formie, * kategoria powtórzona ze zmianami.

Za: Schleef, Meyerhoff, Clark 2011, za zgodą John Benjamins.

Polscy imigranci wykazują ogólną wrażliwość względem częstotliwości wariantów używanych w miejscu, do którego się przenieśli. Polskie nastolatki replikują także, do pewnego stopnia, zasady kierujące zróżnicowaniem wymowy (-ing) obserwowane u populacji lokalnej.

Zaobserwowaliśmy zatem, że możliwe jest (w pewnym stopniu) znalezienie potwierdzenia hipotezy 1, a mianowicie tego, iż populacja napływowa przejmie probabilistyczne zasady kierujące wymową lokalną. W naszym badaniu tak dzieje się jedynie w przypadku torowania. Można także zauważyć interesujące różnice w czynnikach wewnętrzny językowych, szczególnie w wypadku części mowy — tutaj w populacji polskiej pojawiają się zasady opisywane wcześniej dla wielu innych odmian angielskiego (kontinuum rzeczownikowo-czasownikowe), ale niewidoczne w populacji lokalnej. Widzimy wyraźnie replikację fragmentów systemu lokalnego (w złożeniach z *-thing*), jak i ponadlokalnego.

Widzimy zatem, że przyswajanie zasad zmienności językowej to skomplikowany proces warunkowany przez wiele różnorodnych czynników. Mimo że czas zamieszkania w Wielkiej Brytanii nie jest długi w wypadku wielu polskich uczestników badania, daje się zauważyć elementy przyswajania skomplikowanych zasad probabilistycznych lokalnej wymowy.

BIBLIOGRAFIA

- Abramowicz L. 2007: Sociolinguistics meets exemplar theory: Frequency and recency effects in (ing), *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics* 13, 27–37.
- Ackers L., Stalford H. 2004: *A Community for Children? Children, Citizenship and Migration in the European Union*, Aldershot: Ashgate.
- Anshen F. 1969: Speech variation among negroes in a small southern community, [niepublikowana rozprawa doktorska New York University, Nowy Jork].
- Bucholtz M. 2010: *White Kids: Language, race and Styles of Youth Identity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Chambers J.K. 2002: Patterns of Variation including Change, [in]: Chambers J., Schilling-Estes N., Trudgill P. (eds): *Handbook of Language Variation and Change*, Malden, MA, Oxford, UK & Carlton, Australia: Blackwell Publishing, 349–372.
- Chambers J.K. 2003: Sociolinguistics of immigration, [in]: Britain D., Cheshire J. (eds) *Social dialectology. In honour of Peter Trudgill*, Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 97–114.
- Chomsky N. 1965: Three models for the description of language, *IRE Transactions on Information Theory* 2 (3), 113–124.
- Clark L., Schlee E. 2010: The acquisition of sociolinguistic evaluations among Polish-born adolescents learning English: Evidence from perception, *Language Awareness* 19, 299–322.
- Clements R. 2009: The reception of Polish migrants in Scottish media. Paper presented at *Scotland and Poland: a historical relationship 1500–2009*, University of Edinburgh, Edinburgh.
- Drinkwater S., Eade J., Garapich M. 2006: Poles apart? EU enlargement and the labour market outcomes of immigrants in the UK, *IZA Discussion Paper* 2410, 1–29.
- Eckert P. 2000: *Linguistic Variation as Social Practice*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Fischer J.L. 1958: Social influence on the choice of a linguistic variant, *Word* 14, 47–56.

- Grabowska-Lusińska I., Okólski M. 2008: Migracja z Polski po 1 maja 2004 r.: jej intensywność i kierunki geograficzne oraz alokacja migrantów na rynkach pracy krajów Unii Europejskiej, *CMR Working Papers* 33/91, Warszawa.
- Hazen K. 2006: IN/ING variable, [in:] Brown K. (ed.), *Encyclopaedia of Language and Linguistics*, vol. 5, Oxford: Elsevier, 581–584.
- Houston A. 1985: Continuity and change in English morphology: The variable (ing). [niepublikowana rozprawa doktorska University of Pennsylvania].
- Hymes D. 1974: *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*, London: Travistock.
- Johnson D.E. 2009: Getting off the GoldVarb standard: Introducing Rbrul for mixed-effects variable rule analysis, *Language and Linguistic Compass* 3, 359–83.
- Kiparsky P., Joshi J. 1979: *Panini as a variationist*, Cambridge: MIT Press, Pune: Center of Advanced Study in Sanskrit, University of Poona.
- Labov W. 1966: *The Social Stratification of English in New York City*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Labov W. 1972: *Sociolinguistic Patterns*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov W. 2001: *Principles of Language Change: Social Factors*, Malden, MA: Blackwell.
- Ladegaard H. 1998: National stereotypes and language attitudes: The perception of British, American and Australian language culture in Denmark, *Language and Communication* 18, 251–274.
- Mendoza-Denton N. 2008: *Homegirls: Language and Cultural Practice among Latina Youth Gangs*, Malden, MA, Oxford & Carlton: Blackwell Publishing.
- Meyer D.E., Schvaneveldt R.W. 1971: Facilitation in recognizing pairs of words: Evidence of dependence between retrieval operations, *Journal of Experimental Psychology* 90, 227–234.
- Milroy L., Gordon M. 2003: *Sociolinguistics: Methods and Interpretation*, Malden, MA, Oxford, UK & Carlton, Australia, Blackwell Publishing.
- Mougeon R., Rehner K., Nadasdi T. 2004: The learning of spoken French variation by immersion students from Toronto, Canada, *Journal of Sociolinguistics* 8, 408–432.
- Osiewicz M., Skibski K. 2010: Teoria determinizmu nieliniowego a perspektywy rozwojowe językoznawstwa, *LingVaria* 1(9), 19–27.
- Oyama S. 1975: A sensitive period for the acquisition of a non-native phonological system, *Journal of Psycholinguistic Research* 5, 261–285.
- Salt J., Millar J. 2006: Foreign labour in the United Kingdom: Current patterns and trends, *Labour Market Trends* 114, 335–355.
- Schleef E., Meyerhoff M., Clark L. 2011: Teenagers' acquisition of variation: a comparison of locally-born and migrant teens' realisation of English (ing) in Edinburgh and London, *English World-Wide* 32 (2), 206–223.
- Seliger H.W., Krashen S., Ladefoged P. 1975: Maturational constraints in the acquisition of second languages, *Language Sciences* 38, 20–22.
- Weiner J.E., Labov W. 1983: Constraints on the agentless passive, *Journal of Linguistics* 19, 29–58.
- Weinreich U., Labov W., Herzog W. 1968: Empirical foundations for a theory of language change, [in:] Lehmann W., Malkiel Y. (eds): *Directions for historical linguistics*, Austin: University of Texas Press, 97–195.

SUMMARY**Sociolinguistics and immigration — language variation of Polish adolescents in Edinburgh**

Key words: Sociolinguistics, language variation, immigration, adolescents, (-ing).

This study analyses (in/ing) variation among migrant (Polish) and local adolescents in two British cities: Edinburgh and London. We trace the distribution of variants available and suggest that the factors contributing to the acquisition of variation (or lack of it) among migrant adolescents, depends on a number of language-internal and language-external factors. We argue that the frequency of occurrence of a given variant among migrant adolescents can be seen as a reflection of the speech pattern of their local peers. However, the factors that contribute to the variant choice differ significantly between the groups.